

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تعلیم و تربیت از دیدگاه نجم البلاغ

نویسنده

دکتر بلیک بهاروند اعجازی

متخصص قلب

فلوشیپ اکوکاردیوکرانی

دانشیار و انکشاف علوم پزشکی لرستان

سرشناسه: بهاروند، بابک، ۱۳۳۹ -

عنوان قرارداد: نهج البلاغه . فارسی - عربی. برگزیده

عنوان و نام پدیدآور: تعلیم و تربیت از دیدگاه نهج البلاغه / نویسنده: بابک بهاروند احمدی
مشخصات نشر: تهران: انتشارات دکتر کاظمینی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۰۱ ص.

شابک: ۶۷۰۰۰-۶۰۰-۹۶۱۱-۱۴-۰-۹۷۸:

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- دیدگاه درباره آموزش و پرورش

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- آموزش و پرورش

شناسه افزوده: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه . برگزیده

رده‌بندی کنگره: ۲۰۲ ب ۳۸/۰۹/آ BP

رده‌بندی دیویی: ۱۵۰.۳۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۷۰۸۰۳

نام کتاب: تعلیم و تربیت از دیدگاه نهج البلاغه

نویسنده: دکتر بابک بهاروند احمدی

ناشر: انتشارات دکتر کاظمینی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: محسن اسماعیلی قهساره .

طراح جلد: مالکی

لیتوگرافی: سازمان چاپ طهرانی

چاپ: سازمان چاپ طهرانی

صحافی: سازمان چاپ طهرانی

نوبت چاپ: اول / زمستان ۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۷۰۰ تومان

شابک: ۶۷۸-۶۰۰-۹۶۱۱-۱۴-۰-۹۷۸:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا و حبيب قلوبنا و طيب نفوسنا محمد صلى الله عليه و آله و آله الطاهرين و لاسيما بقية الله في الارضين و اللعنة على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين.

قال الله عزوجل: لقد من الله على المؤمنين اذ بعث فيهم رسولا من انفسهم يتلوا عليهم آياته و يزيههم و يعلمهم الكتاب و الحكمة و ان كانوا من قبل لفى ضلال مبين (۱)؛

خدا بر اهل ايمان منت گذاشت که رسولی از خود آن‌ها در میان آنان برانگیخت که بر آنها آیات خدا را تلاوت کند و نفوس آنان را از هر نقص و آرایش پاک گرداند و به آنان احکام شریعت و حقایق حکمت بیاموزد، هر چند که قبل از آن در گمراهی آشکاری بودند.

موضوع تعلیم و تربیت انسان «است و طراحی نظام صحیح و جامعی برای تعلیم و تربیت انسان، تنها از ناحیه وحی ممکن خواهد بود. قرآن کتاب انسان‌سازی و علی علیه السلام ترجمان و مبین قرآن است. (۲)

چه کسی غیر از آن حضرت می‌تواند سر کتاب خدا باشد؟ همو که اعلم به وحی و سنت و سیره نبوی و اسبق به ايمان و اقرب به پيام و ادم صلى الله عليه و آله است. (۳) و (۴) در قسمتی از خطبه قاصعه در معرفی نبی فرماید:

من در دوران نوجوانی، بزرگان و شجاعان عرب را به خاک افکندم و شاخه‌های بلند درخت قبيله ربيعه و مضر را در هم شکستم؛ شما به خوبی معرفت مرا از نظر خویشاوندی و قرابت و منزلت و مقام ویژه نسبت به رسول خدا می‌دانید؛ او مرا به خانه خود پرورش داد؛ من کودک بودم، او همچون فرزندش مرا در آغوش خویش می‌فشرد و مرا استراحتگاه مخصوصش جای می‌داد، بدنش به بدنم می‌چسبید و بوی پاکیزه او را استشمام می‌کردم. غنا را می‌جوید و در دهانم می‌گذاشت. هرگز دروغی در گفتارم نیافت و اشتباهی در کردارم پیدا نمود...

من همچون سایه‌ای به دنبال آن حضرت حرکت می‌کردم و او هر روز بکتاب تازه‌ای از اخلاق نیک برای من آشکار می‌ساخت و مرا فرمان می‌داد که به او اقتدا کنم. مدتی از سال، مجاور کوه حرا می‌شد، تنها من او را مشاهده می‌کردم و کسی جز من او را نمی‌دید. در آن روز غیر از خانه رسول خدا، خانه‌ای که اسلام در آن راه یافته باشد وجود نداشت. تنها خانه آن حضرت بود که او و خدیجه و من نفر سوم آن‌ها اسلام را پذیرفته بودیم. من نور وحی و رسالت را می‌دیدم و نسیم نبوت را استشمام می‌کردم. به هنگام نزول وحی بر رسول خدا، صدای ناله‌ای را شنیدم؛ از آن حضرت پرسیدم: این ناله چیست؟ فرمود: این شیطان است که از پرستش خویش مأیوس گردیده؛ تو آن‌چه را که من می‌شنوم می‌شنوی و آن‌چه را می‌بینم می‌بینی، تنها

فرق میان من و تو این است که تو پیغمبر نیستی، بلکه وزیر منی و بر طریق و جاده خیر قرار داری؛ من همواره با او بودم ... (۵)

در جای دیگر می‌فرماید:

یا کمیل ان رسول الله صلی الله علیه و آله ادبه الله وهو ادبني وانا اؤدب المؤمنين و اورث ادب المکرمين؛ (۶)

ای کمیل! پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را خدا تربیت کرد و آن حضرت مرا تربیت نمود و من نیز اهل ایمان را تربیت نموده و آداب پسندیده را به آنها یاد می‌دهم.

پس در وادی خیرت و سرگردانی انسان‌ها بین مذاهب و مکاتب گوناگون، گوش جان به فرمان مطاع مبارکش می‌سپاریم که فرمود:

فاستمعوا من ربانیکم واحضروه قلوبکم واستیقظوا ان هتف بکم؛ (۷)

به سخن مرد خدا و مربی الهی خویش گوش فرا دهید و دل‌های خود را در پیشگاه او حاضر سازید و هنگامی که به نظر احساس خطر فریاد می‌کشد، بیدار شوید.

برای بررسی مباحث «تعلیم و تربیت»، از دریای بیکران معارف الهی نهج‌البلاغه بهره‌مند خواهیم گشت. گرچه غور در این بحر عظیم و استخراج مرواریدهای درخشان آن غواص ماهری است؛ اما، اگر:

آب دریا را اگر نتوان کشید

ما در این نوشتار، «تعلیم و تربیت» را در دو بخش و هر دو بخش را در دو

فصل مورد بررسی قرار داده‌ایم. امید است قبول درگاه خدای تعالی و مورد استفاده خوانندگان گرامی قرار گیرد. (۸)

بارالها! توفیق تادب به آداب الهی را به ما عنایت فرما

از خدا جوییم توفیق ادب

ربنا تقبل منا انک انت السميع العليم (۱۰)؛ والحمد لله رب العالمين.

(۱) آل عمران (۳) آیه ۱۶۴.

(۲) نهج البلاغه، خطبه ۱۲۵: «هذا القرآن انما هو خط مستور بين الدفتين لا ينطق بلسان ولا يد له من ترجمان.»

(۳) یکی از فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام حدیث اشباه است که مورد اتفاق فریقین می‌باشد. علامه امینی در جلد سوم الغدير، صفحه ۳۵۵ تحت عنوان «حدیث الاشباه» می‌نویسد: «هذا الحديث الذي رواه الحموي في معجمه نقلا عن تاريخ ابن بشران قد اصفق على روايته الفرقيان غير ان، الفاظا مختلفه و اليك نصوصها: اخرج امام الحنابلة احمد عن عبد الرزاق باسناده المذكور بلفظ: من اراد ان ينظر الى آدم في علمه و الى نوح في فهمه و الى ابراهيم في خلقه و الى موسى في منابته و الى عيسى في سنته و الى محمد في تمامه و كماله فلينظر الى هذا الرجل المقبل فتطاول السراويل انما هم يعلى بن ابي طالب كانما ينقلع من صلب و ينحط من جبل. اخرج ابوبكر احمد بن الحسين البيهقي ...»

(۴) برای مطالعه ادله برتری علی علیه السلام بر سایر صحابه، رجوع کنید به یوسف بن مطهر حلّی، کشف المراد فی تجرید الاعتراف بمسئله السابعه فی ان علیا علیه السلام افضل الصحابه.

(۵) نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲.

(۶) بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۲۶۸.

(۷) نهج البلاغه، خطبه ۱۰۸.

(۸) شایان ذکر است که شماره خطب و رسائل و حکم بر طبق نهج البلاغه «سبحی صالح» و «المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه» محمد دشتی و کاظم محمدی می‌باشد.

(۹) مثنوی معنوی.

(۱۰) بقره (۲) آیه ۱۲۷.

فهرست مطالب

بخش اول: تعلیم و تعلم	۱۱
فصل اول: ارزش علم	۱۱
۱. فضیلت علم	۱۱
علم، میراثی گرانبها	۱۱
سعادت انسان در افزودن علم است	۱۳
مقام و منزلت علما نزد پیامبران	۱۵
ارزش علم	۱۶
علم بهتر است یا ثروت	۱۶
الف) مقدمه و زمینه کلام	۱۸
ب) تقسیم بندی مردم به لحاظ علم و دانش	۱۸
ج) مقایسه بین علم و ثروت	۲۱
د) مقایسه بین علما و ثروتمندان	۲۳
۲. ترغیب و تشویق به فراگیری دانش	۲۵
سرعت در کسب دانش	۲۵
فراگیری و فهم قرآن	۲۷
هم نشینی با دانشمندان	۲۹
خجالت نکشیدن در کسب دانش	۳۰
گنجایش پیمانه علم	۳۱
سیر نشدن از کسب دانش	۳۱

۳. نکوهش جهل و نادانی ۳۳
- سکوت دانشمندان ۳۳
- عالم نمایان ۳۴
- تاریکی جهل و نادانی ۳۶
- سستی در فراگیری علوم دینی ۳۸
- نادان، نامتعادل است ۳۹
- ذلت نادانی ۴۰
- فصل دوم: آداب تعلیم و تعلم ۴۷
۱. علم باید با عمل همراه باشد ۴۷
- سرانجام شوم عالم غیر عامل ۴۷
- فراگیری برای به کارگیری ۴۹
- برترین دانش ها ۵۰
- دانش بی ثمر ۵۱
۲. نهی از گفتار و کردار بدون علم و آگاهی ۵۱
- الف) نهی از گفتار بدون علم ۵۱
- سرانجام گفتار بدون علم ۵۳
- ب) نهی از کردار بدون علم ۵۴
۳. چه دانشی سزاوار فراگیری است؟ ۵۷
- نجوم و ستاره شناسی ۵۷
- چرا تعلم نجوم حرام است؟ ۵۸

- استفاده صحیح از نجوم جایز است ۵۹
- علم نجوم، فی نفسه مطلوب است ۶۰
- قرآن به کیهان شناسی دعوت می کند ۶۱
- چه دانشی سودمند است؟ ۶۱
- علم مطبوع ۶۳
- علمی که فراگیری آن لازم نیست ۶۴
۴. وظائف علم ۶۶
- الف) تواضع در مقابل علم خدای تعالی ۶۶
- ب) حلم و بردباری ۶۷
- ج) تعلیم و آموزش ۶۹
- د) تحقق عدالت اجتماعی ۷۱

بخش دوم: تربیت ۷۹

فصل اول: مفهوم تربیت ۷۹

۱. معنای تربیت ۷۹
۲. متصدی امر تربیت ۸۱
- الف) مسؤولیت مربیان الهی و علمای ربانی در تربیت انسان ۸۱
- چه کسی می تواند مربی باشد؟ ۸۲
- انسان های وارسته و شایسته رهبری چه کسانی هستند؟ ۸۳
- وظیفه مهم حاکم اسلامی در «تعلیم و تربیت» ۸۵

- ۸۵..... مربی الهی
- ۸۶..... از چه کسی باید راهنمایی گرفت؟
- ۸۷..... وظایف امام علیه السلام.....
- ۸۷..... وقت شناسی در کسب دانش.....
- ۸۸..... انبیا و اولیا طیبیان الهی اند.....
- ۸۹..... ویژگی طیبیان الهی.....
- ۸۹..... بیماری هایی که طیبیان الهی علاج می کنند.....
- ۸۹..... راه رهایی از سرگردانی.....
- ۹۱..... تلاش پیگیر در امر تربیت.....
- ۹۲..... (ب) مسؤولیت پدر و مادر در تربیت فرزندان.....
- ۹۲..... تاثیر «اسم» در شخصیت افراد: «ان یحسن اسم».....
- ۹۳..... نقش والدین در ادب کردن فرزندان: یحسن ادبه.....
- ۹۵..... مسؤولیت پدر در تعلیم فرزندان: ویعلمه القرآن.....
- ۱۰۰..... فصل دوم: نامه ۳۱ نهج البلاغه.....
- ۱۰۰..... ۱. مشخصات نامه ۳۱ نهج البلاغه.....
- ۱۰۰..... الف) مصادر نامه.....
- ۱۰۰..... ب) شروحاتی که بر نامه ۳۱ نوشته شده.....
- ۱۰۱..... ج) مخاطب نامه کیست؟.....
- ۱۰۲..... ۲. شرح نامه.....
- ۱۰۲..... الف) زمینه تربیت.....

- ب) تاثیر جلب اعتماد در تربیت..... ۱۰۵
- ج) استفاده از تجارب دیگران در امر تربیت: گذشته، چراغ راه آینده..... ۱۱۱
- ۱) فایده و اهمیت علم تاریخ و سرگذشت پیشینیان..... ۱۱۲
- ۲) بررسی اخبار گذشتگان..... ۱۱۳
- ۳) تحلیل و بررسی تاریخ و سرگذشت پیشینیان..... ۱۱۶
- ۴) پند گرفتن از سرگذشت پیشینیان..... ۱۱۶
- د) تاثیر توجه مبدا - تعالی - در تربیت..... ۱۱۷
- ۱) شناخت خدای تعالی..... ۱۱۷
- ۲) دعا و درخواست از خدای تعالی..... ۱۲۹
- ه) تاثیر توجه به معاد در تربیت..... ۱۳۹
- ۱) یادآوری مرگ و فنای دنیا..... ۱۳۹
- ۲) آمادگی برای مرگ و مواقف بعد از آن..... ۱۴۷
- و) آیین زندگی..... ۱۵۱
- الف) سفارشات درباره خودسازی و تهذیب نفس..... ۱۵۱
- ب) سفارش هایی درباره زندگی اجتماعی..... ۱۷۵
- کتابنامه..... ۱۹۸